

Grzegorz Kuba

Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Radzyminie
Oddział Muzeum Niepodległości w Warszawie
ORCID: 0000-0001-8308-4809

Wykład pt. *Harcerki i harcerze zaangażowani w obronę Ojczyzny podczas Bitwy Warszawskiej 1920 roku* – sprawozdanie z wydarzenia

16 czerwca 2023 w Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy Radzymin, mieszczącej się przy ulicy Konstytucji 3 Maja 15 w Radzyminie, odbył się wykład pt. *Harcerki i harcerze zaangażowani w obronę Ojczyzny podczas Bitwy Warszawskiej 1920 roku*. Prelekcję prowadził pracownik nowo powstającego oddziału Muzeum Niepodległości – Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Radzyminie, dr Grzegorz Kuba. Wydarzenie zgromadziło młodzież szkolną wraz z opiekunami, wszyscy mogli wysłuchać o roli harcerstwa oraz młodzieży w konflikcie polsko-bolszewickim z lat 1919–1920.

Prowadzący wykład zapoznał zgromadzonych z najważniejszymi aspektami Bitwy Warszawskiej 1920 roku: obroną przedmościa warszawskiego (w tym bitwą pod Radzyminem i pod Ossowem), walkami nad Wkrą, kontruderzeniem znad Wieprza oraz pościgiem za wycofującymi się spod Warszawy bolszewikami.

Następnie dr Grzegorz Kuba omówił sposoby mobilizowania społeczeństwa do podjęcia walki z wrogiem. Przybliżył zadania Rady Obrony Państwa, postulaty Rządu Obrony Narodowej z Wincentym Witosem na czele oraz zadania Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej. Zebrani mogli zobaczyć również plakat z wizerunkiem gen. Józefa Hallera, bardzo popularnego wśród społeczeństwa, jednego z bohaterów sierpniowej batalii. Odegrał on znaczącą rolę

w trakcie konfliktu – był Generalnym Inspektorem Armii Ochotniczej, Dowódcą Frontu Północnego oraz członkiem Rady Obrony Państwa. Zaprezentowane zostały odezwy drukowane w okresie wojny polsko-bolszewickiej i szczegółowo omówiona ich treść, co przybliżyło zgromadzonym zagadnienie walki informacyjnej prowadzonej między Polską a sowiecką Rosją.

Dalsza część wystąpienia dotyczyła organizacji harcerstwa latem 1920 roku. W lipcu tego roku, na wniosek Stanisława Sedlaczka, przewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego został gen. Józef Haller, a wiceprzewodniczącymi: ks. dr Jan Mauersberger oraz dotychczasowy przewodniczący – dr Tadeusz Strumiłło. Wnioskodawca Stanisław Sedlaczek natomiast został naczelnikiem Głównej Kwatery Męskiej, a Głównej Kwatery Żeńskiej – Maria Wocalewska. Józefa Łapińska (od 10 lipca 1920 roku Jadwiga Wocalewska) była kierowniczką Pogotowia Wojennego Harcerki, natomiast ppor. Władysław Nekrasz kierownikiem Wojskowej Akcji Harcerzy.

Od 5 lipca 1920 roku polskie harcerstwo było zaangażowane w wojnę polsko-bolszewicką. Tego dnia ZHP wydało drużynom rozkaz, który zawierał hasło: „Ojczyzna w niebezpieczeństwie”. Następnego dnia zarządy oddziałów, komend, chorągwi i kół przyjaciół harcerstwa otrzymały rozkaz o przygotowaniu bojowym. Wobec tego przerwano letnie obozy oraz kursy i zintensyfikowano ćwiczenia. Każdej grupie wiekowej przydzielono specjalne zadania: młodzież do 14 roku życia włącznie miała pełnić funkcję gońców, 15-latków zaangażowano do pracy biurowej oraz służby wartowniczej, natomiast 17-latków i starszych wcielono jako ochotników na front. Harcerki od 17 roku życia zajmowały się służbą samarytańską oraz pomocniczą dla wojska. 13 lipca 1920 roku skierowano rozkaz mobilizacyjny do chorągwi harcerskich, aby harcerze z najstarszej grupy wiekowej stawili się z bronią i ekwipunkiem dnia 17 lipca w Inspektoracie Generalnym Armii Ochotniczej przy alei Szucha w Warszawie. Rozkaz nie pozostał bez echa, co miało przełożenie w liczbach: 18 lipca zgłosiło się 1 200 harcerzy, 20 lipca 2 500 osób, a całkowita liczba ochotników wyniosła 6 tys. osób. Ogółem w wojnie polsko-bolszewickiej służyło około 9 tys. harcerzy.

Zmobilizowani harcerze znaleźli się przede wszystkim w trzech ochotniczych pułkach piechoty: 201., 205. oraz 236. W pierwszym z wymienionych stanowili 80% składu osobowego. Pułki te

uczestniczyły w walkach nad Wkrą, bitwie niemeńskiej oraz w walkach o Ossów. 7 sierpnia 1920 roku gen. Józef Haller polecił zorganizować 42-osobowy oddział harcerskiej Służby Łącznościowo-Wywiadowczej, w którym łącznie służyło 133 harcerzy do 16 roku życia. Działał on w ramach Frontu Północnego. Ponadto utworzono pluton przy Oddziale II Naczelnego Dowództwa WP składający się z 30 harcerzy. Kolejną działalnością harcerską była służba w charakterze kurierów i łączników, co oszczędzało siły i zasoby żołnierzy frontowych. Wymiernymi efektami służby harcerzy była ochrona polskich granic. Obsadzali oni posterunki na zachodniej oraz morskiej granicy Rzeczypospolitej, ponadto wartownie na Górnym Śląsku na granicy z Czechosłowacją oraz strzegli infrastruktury krytycznej (linii kolejowych, mostów czy polskiej linii brzegowej). Zaangażowane były również harcerki – Główna Kwatera Żeńska utworzyła w Warszawie Wydział Pogotowia Wojennego i prowadziła działalność w czterech sekcjach: opieki nad żołnierzem-harcerczem, gospód i kantyn, sanitarnej oraz oświaty i propagandy. Ponadto harcerki występowały w roli sanitariuszek, a harcerze jako obsługa koni i eskorta taboru. Przykładem zaangażowania jest sylwetka Józefa Wize, 16-letniego harcerza – za działalność w służbie Ojczyzny otrzymał „Odznakę Ofiarnych O.K.O.P. 1920 r.” nadaną przez Obywatelski Komitet Obrony Państwa za udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Jednym z ostatnich elementów wystąpienia było pokazanie zgromadzonym map obrazujących sytuację w sierpniu 1920 roku w okolicach Radzimina.

Konkluzją wykładu i niejako przesłaniem do zgromadzonych młodych ludzi była wypowiedź 17-letniego ochotnika z 208. pułku piechoty, Stefana Ajnenkiela: „W 1920 roku – na apel władz – zorganizowaliśmy szkolną drużynę ochotniczą. Miałem wtedy 17 lat, jak większość moich kolegów (...). Polscy chłopcy, którzy poszli na wojnę w 1920 roku byli bardzo odważni, przynajmniej na zewnątrz. Trochę się baliśmy, ale nikt tego nie okazywał. Byliśmy dumni, że jesteśmy ochotnikami. Wtedy patriotyzm to nie było puste słowo”¹.

Grzegorz Kuba

---

¹ Cytat za: Władysław Kolatorski, *Ludność Radzimina podczas walk z bolszewikami i tradycja związana z bitwą w sierpniu 1920 roku*, Towarzystwo Przyjaciół Radzimina, Radzimin 2021, s. 58.

Instytut Pamięci Narodowej

Bartłomiej P. Szyprowski, „*Z moich kości i z mojej krwi powstanie prawdziwy Polak...*” : *II Inspektorat Zamojski Armii Krajowej (marzec 1948–grudzień 1954 r.)*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Eugeniusz Swarczewicz, *Wspomnienia kresowego organisty*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Grigol Peradze, *Polish-Georgian Historians' Commission. 2, Saint Grigol Peradze Diaries*, ed. by David Kolbaia, Warsaw : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Jacek Romanek, *Kolaboracja z Sowietami na terenie województwa lubelskiego we wrześniu i październiku 1939 r.* Wyd.2 uzupeł., Lublin–Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Jacek Tebinka, *Kanada i Szczecin : 1945–1990 : w cieniu granicy*, Szczecin–Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Szczecinie, 2021.

Janusz Łosowski, Mirosław Szumiło (red.), *Archiwa polskie i sowieckie w realiach systemu komunistycznego*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej, 2021.

Jedynak Marek, Wolańczyk Paweł (red.), *Stefan Artwiński (1863–1939)*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Jerzy Grzybowski, *Białoruski ruch niepodległościowy w czasie II wojny światowej*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Joachim Walther, *Kontekst konspiracyjny : literatura a służba bezpieczeństwa w NRD*, Ewa Matkowska (oprac. nauk.), Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.

Jolanta Adamska-Czerw, *Las Katyński w latach 1940–1943*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2021.